

ВІДГУК
офіційного опонента,
кандидата філософських наук *Юшкевич Юлії Сергіївни*
на дисертаційну роботу *Федорової Інни Валеріївни*
«Проблема самовдосконалення людини в епоху глобальних трансформацій»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 033 Філософія

Проблема самовдосконалення людини є однією з ключових у філософії, психології та суспільних науках. Від найдавніших часів люди прагнули пізнати себе, розвинути свої здібності та досягти гармонії з навколишнім світом. Це прагнення до самовдосконалення, що спонукає людину до безперервного пошуку нових знань, умінь і сенсу, є центральним аспектом її існування. Сучасність робить проблему самовдосконалення надзвичайно актуальною. Світ швидко змінюється, і людина змушена адаптуватися до нових умов. Технічний прогрес відкриває безліч можливостей для навчання та особистого розвитку, але водночас створює виклики, пов'язані з інформаційним перевантаженням та залежністю від технологій. Соціальні кризи, такі як пандемії, війни та економічна нестабільність, підштовхують людину до пошуку внутрішньої опори, що потребує глибокого усвідомлення себе та своїх потреб.

Слід зазначити, що проблема самовдосконалення людини є багатогранною та вимагає комплексного підходу. Її вирішення лежить у гармонійному поєднанні особистих прагнень із реаліями суспільного життя, виборі ефективних і здорових методів розвитку, а також у переосмисленні цінностей. Вивчення цієї проблеми дає змогу не лише краще зрозуміти людську природу, але й сприяти побудові гармонійного суспільства, де розвиток особистості стає ключовою цінністю. Тому звернення Федорової Інни Валеріївни до теми «Проблема самовдосконалення людини в епоху глобальних трансформацій» є цілком виправданим.

Позитивної оцінки заслуговує як замисел роботи, її структура, постановка актуальних проблем, так і способи їх розв'язання, цілісно-логічна завершеність та оригінальність дослідження.

Необхідно наголосити, що в кваліфікаційній роботі простежується чітка концептуальна лінія. Всі чотири розділи слугують розкриттю єдиної мети – дослідженню феномену самовдосконалення людини як загальнолюдської проблеми виживання в епоху глобальних трансформацій – що надало можливість дисертантці сформулювати досить обґрунтовані й достовірні висновки, які відрізняються науковою новизною.

Використаний авторкою категоріальний апарат допомагає поєднати всі розділи в єдину концептуальну структуру, підпорядковану виконанню поставлених завдань: розгляду холістичної парадигми як провідної парадигми сучасного гуманітарного пізнання та обґрунтуванню її принципів і методів щодо дослідження феномену самовдосконалення людини; виявленню холістичної тенденції у сучасному людинознавстві та визначенню праксеологічного аспекту самоздійснення людини в процесі холістичної освіти; аналізу особливостей образу досконалої людини в індійській антропології; з'ясуванню особливостей китайської філософії самовдосконалення; розкриттю своєрідності античної антропології щодо образу досконалої людини; дослідженню трансформацій образу досконалої людини що відбувалися в європейській культурі під впливом християнства; аналізу змісту трансформацій образу досконалої людини в європейській свідомості епохи Модерну та Постмодерну; означенню сучасних моральних та духовних викликів, що стоять перед людиною Метамодерну; виявленню характерних рис української філософії моралі та дослідженню зародження національної концепції самовдосконалення людини.

Інна Валеріївна послідовно вводить нас у коло завдань, що розв'язуються. У першому розділі «Теоретико-методологічні засади проблеми самовдосконалення людини» проаналізовано і обґрунтовано холістичний підхід, його принципи та методи дослідження проблеми

самовдосконалення людини окремо та побудови холістичної антропології взагалі.

Вдалим, на нашу думку, в контексті дослідження проблеми самовдосконалення людини, є використання в якості головних екзистенційно-антропологічного підходу, що «реалізувався у розгляді екзистенційних проблем самовдосконалення людини, пошуку нею сенсу життя, вирішення протиріч між внутрішнім світом людини та зовнішнім в ситуації гострого екзистенційного вибору між справжнім і несправжнім буттям» (с. 32; 41), а також аксіологічного підходу разом із суб'єктивним, що «був виражений в аналізі базових положень екзистенційної аксіології та розуміння людини через призму рефлексивного вибору фундаментальних екзистенційних цінностей життя, їх осмислення та переживання» (с. 34; 42).

У результаті розгляду побудови холістичної антропології та дослідженні в її межах проблеми самовдосконалення людини як проблеми сучасного людинознавства, дисертантка дійшла висновку, що «холістична методологія активно використовується у сучасних антропологічних дослідженнях, що сприяє інтеграції культурного та біологічного; дослідженню емерджентності у соціальних структурах; розвитку глобалізації і транснаціоналізації; розвитку екологічної антропології та антропології тіла і свідомості» тощо, а «холістичний підхід має високий творчий потенціал, який сприяє гуманізації і гуманітаризації освіти, а тим самим розвитку духовно зрілої, креативної і успішної особистості» (с. 82).

Дуже плідним у дисертації є другий розділ «Свобода як мета самовдосконалення людини у давній філософії Сходу» який присвячено аналізу впливу свободи на самовдосконалення людини з різних точок зору, включаючи індійську та китайську філософію самовдосконалення.

Інною Валеріївною обґрунтовано те, що індійська філософська традиція мала й досі має достатньо розвинену антропологію, яка характеризується певними особливостями: глибинністю, метафізичністю та гармонійністю (с. 43), метою і завданнями якої виступають самовдосконалення або

просвітлення, що можливо досягти за допомогою різноманітних духовних практик (с. 44).

Слід зазначити, що при розгляді китайської філософії самовдосконалення, дисертантка чітко окреслила відмінності та спільні риси концепцій Лао-Цзи та Конфуція. Авторка акцентує увагу на тому, що «ще два різні підходи, але які мають одну мету – самовдосконалення, яке розумілося обома мудрецьми як визволення, як шлях до гармонії і свободи» (с. 145), в межах яких наголошується, що «вдосконалюючи себе, гармонізуючи свій внутрішній простір, людина автоматично вдосконалює суспільство і гармонізує відносини з Природою» (с. 146).

У третьому розділі «Трансформація образу досконалої людини у західній культурі : ментальний шлях від людини-героя до людини споживача» проаналізовано причини і наслідки трансформацій образу досконалої людини, які відбувалися в європейській культурі під впливом християнства.

Інною Валеріївною досліджено «трансформацію образу досконалої людини, який склався в античній міфології та протягом століть пережив ряд метаморфоз, обумовлених історичними, культурними та соціальними змінами західного суспільства, що призвели до утворення «фрагментарної свідомості» епохи Метамодерну» (с. 225). В контексті цього, дисертантка акцентує, що «формування та розвиток образу досконалої людини в античній філософії проводилися у трьох напрямках : лінія Піфагора-Платона, лінія Аристотеля та лінія Левкіпа-Демокрита, які відрізнялися між собою розумінням природи людини, а також розумінням методів та цілей її вдосконалення» (с. 225).

Авторка цілком справедливо зазначає, що «метаморфози образу досконалої людини почали виявлятися після занепаду античної культури та з розвитком християнської... Традиційно люди, які прагнули самовдосконалення, проходили певні процедури підготовки в спеціальних духовних школах, проходили обряди посвячення в Містерії тощо, що

відповідало духу та нормам Традиції... Образ досконалої людини, який формувався у такий спосіб за своїм змістом перекликається зі східним: це людина метафізична, гармонійна и холістична, тому що просвітлена. Отже, мета давніх духовних античних і християнських традицій – просвітлення або Посвячення-Хрещення» (с. 226; 227).

Дисертантка наголошує на тому, що «доленосний вплив на подальший розвиток європейської культури задав рух Реформації, яка трансформувала буквально всі сторони суспільного життя та деякі аспекти масової свідомості... На зміну католицькому монаху-аскету приходять освічений, працьовитий та раціональний мирянин, що вільно обирає форму віросповідання. Він вільно визначається у своїй національній ідентичності і, відповідно, несе за цей вибір відповідальність, що часто межувало з ризиком і щодо втрати майна, і щодо втрати життя як такого» (с. 228).

У четвертому розділі «Самовдосконалення людини в ситуації метамодерну (ціннісний аспект)» задля більш глибокого розуміння сучасних моральних та духовних викликів, що стоять перед людиною Метамодерну, розглянуто зміст трансформацій образу досконалої людини в європейській свідомості епохи Модерну та Постмодерну.

До безсумнівних заслуг Інни Валеріївни можна віднести доведення «складності багатоетапного шляху трансформації образу досконалої людини в європейській антропології: від людини економічної до постлюдини моральної як біологічної істоти, що розвиває здатність до етичного мислення за нових умов буття, враховуючи технології, штучний інтелект, екосистеми на засадах всеохопної відповідальності, емпатії як до людей, так і до біосфери та кіберсистем» (с. 35), а також акцентуацію на «становленні нової, цілісної, синкретичної свідомості, здатної до глобального світорозуміння, відповідальності та соціально-корисної діяльності» (с. 287).

Разом з тим, в роботі є ряд дискусійних положень, які потребують уточнення.

По-перше, в контексті анонсування Інною Валеріївною використання в якості одного з головних в процесі дослідження проблеми самовдосконалення людини екзистенційно-антропологічного підходу (с. 32; 41) та значного тяжіння української філософії до екзистенційної проблематики в цілому, на нашу думку, було б плідним зосередити більшу увагу на екзистенційній парадигмі при розгляді характерних рис української філософії моралі та дослідженні зародження національної концепції самовдосконалення людини.

По-друге, в світлі акцентуації дисертантки на контроверсійності сприйняття свободи через різне її розуміння у західній та східній цивілізаціях, а також визначення цього питання в якості центрального у процесі розгляду проблеми самовдосконалення людини (с. 5), на наш погляд, не зайвим було б конкретизувати бачення авторки з цього приводу та в узагальненому вигляді винести у висновки.

По-третє, в ході дослідження проблеми самовдосконалення людини дисертантка неодноразово згадує поняття «відповідальність», зокрема при розгляді біоцентризму (с. 51), екзистенційної психології (с. 70), конфуціанської етики (с. 145), античної антропології (с. 191), пуританської моралі (с. 216), філософії Юркевича (с. 276), а також української філософії XIX-XX сторіч в цілому (с. 282), тому, з нашої точки зору, наголошення на нерозривному зв'язку феноменів свободи та відповідальності, компаративістський аналіз цієї пари понять в соціальному та морально-етичному вимірах, а також акцентуація на пріоритетності формування здатності нести особисту відповідальність за власний вибір та діяльність в контексті розгляду холістичної освіти, збагатило б значною мірою зміст кваліфікаційної роботи.

Відзначені зауваження не скасовують у цілому позитивної оцінки поданої до захисту дисертаційної роботи, яка є змістовним, самостійним, оригінальним науковим дослідженням актуальної в теоретичному й практичному плані проблеми. Рівень вирішення науково-дослідних завдань

дисертації свідчить про те, що І. В. Федорова добре володіє й коректно користується методологією філософського пізнання. Положення, які виносяться на захист, відрізняються новизною й достатньою обґрунтованістю. Вони є достатньо продуктивними в плані подальшого осмислення цілого комплексу практичних і теоретичних питань, пов'язаних з розвитком сучасної філософії.

Основні результати дисертації достатньо повно висвітлені в наукових фахових виданнях у кількості й обсязі, які відповідають установленим вимогам до дисертацій з філософії. Зміст автореферату повністю відображає основні наукові здобутки дисертантки.

В цілому, за своєю актуальністю, науково-теоретичним рівнем, новизною у постановці та розв'язанні проблем, тематичною спрямованістю, методологічним інструментарієм і отриманими висновками та рекомендаціями кваліфікаційна робота Федорової Інни Валеріївни «Проблема самовдосконалення людини в епоху глобальних трансформацій» та автореферат до неї відповідають вимогам п. п. 6, 7, 8, 11 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а їх авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 033 Філософія.

Офіційний опонент:

Кандидат філософських наук,
старший викладач кафедри
філософії, історії та політології
Одеського національного
економічного університету

